

Foreningslivet i de danske stationsbyer

Træk af Ringe Håndværker- og Industriforenings historie i tiden op til 2. verdenskrig.

Inge Bundsgaard, medarbejder ved Stationsbyprojektet

Når man nævner ordet stationsby får mange mere eller mindre dunkle associationer om noget grimt og kedeligt. Den jyske stationsby Vejen blev allerede omkring århundredskiftet af københavnerrpressen kaldt for »et unikum af hæslih  d«. Ikke mindst fra litteraturen har vi mange beskrivelser af den kedelige og stillestående stationsby, hvor togenes ankomst og afgang var dagens eneste højdepunkter. I en sådan stationsbyroman »Byen mellem to t  rne« fra 1928 har forfatteren Erling Kristensen ligefrem kaldt sin by for »Stillebyen«.

En mere misvisende betegnelse kan man næppe tænke sig, når man ser på den lange række af stationsbyer, som i slutningen af 1880-tallet med rivende hast voksede frem fra næsten intet i løbet af blot nogle f  rtier, og som i dag rummer en større del af landets befolkning end København og Frederiksberg tilsammen. Ligefrem smukke var byerne måske ikke, men de var alt andet end stille og kedelige. Tilflyttere strømmede til fra n  r og fjern, ja i Ringe klagede man i 1898 endog o-

ver, at enlige damer snart ikke længere turde færdes alene på gaden om aftenen, så megen støj og ballade der efterhånden var i byen.

Stationsbyer som Ringe var byer af en helt ny type, der opstod mange århundreder efter de hidtil kendte: købstæderne og landsbyerne. Stationsbyerne fik derfor også deres særpræg på en lang række områder, så som byernes befolkningssammensætning, deres erhvervsliv, kulturliv, politik, kirkeforhold og arkitektur. Men det er i virkeligheden forbløffende lidt, vi ved om disse byer, om deres opvækst og udvikling, og om det liv, der her udfoldede sig. I 1980 startede Statens Humanistiske Forskningsråd derfor en undersøgelse af de danske stationsbyers historie fra midten af 1800-tallet og frem til 1940. Denne undersøgelse, Stationsbyprojektet, er delt op i en række enkeltunders  gelser, der tager sig af hvert sit aspekt af stationsbyernes historie.

Et af de aspekter, man har ønsket nøjere undersøgt, er det rige foreningsliv, som synes at have præget mange stationsbyer. Tiden fra slut-

*Bagermester P. Nielsen
Foreningens stifter*

ningen af 1800-tallet og frem til 1930'erne er ofte blevet kaldt foreningstiden. Især fra 1880'erne bredte foreningen sig som organisationsform såvel i by som på land og blev efterhånden den gængse ramme for løsningen af alle håndte opgaver inden for såvel økonomi og politik som religion og kulturliv. Næsten alle de store organisationer og foreninger, vi kender i dag, det være sig de politiske partiforeninger, fagforeningerne, erhvervsorganisationerne m.v., er et produkt af 1800-tallets sidste halvdel og af hele den po-

litiske, økonomiske, sociale og kulturelle udvikling, der forvandlede det danske samfund fra at være et landbrugsland regeret af en enevældig konge til et moderne, demokratisk industrisamfund. Det var denne udvikling, der samtidig skabte stationsbyerne, og meget tyder på, at foreningslivet fik særlig gunstige betingelser netop i disse nye byer.

Gennem en undersøgelse af foreningslivet i en række udvalgte stationsbyer vil vi i denne del af projektet forsøge at se nærmere på, hvad der var baggrunden for de mange foreningsdannelser, hvordan de udviklede sig og ikke mindst, hvilken betydning foreningslivet fik for byerne og deres udvikling.

Kildematerialet

Det væsentligste kildemateriale til en sådan undersøgelse er foreningernes egne arkivalier. De enkelte foreningers forhandlingsprotokoller og regnskabsbøger kan fortælle meget om foreningernes virksomhed, medens medlemsfortegnelserne kan sige noget om, hvad det var for folk, der sluttede op omkring dem.

De byer, der indgår i undersøgelsen, har vi søgt at udvælge sådan, at alle dele af landet er repræsenteret og ligeledes alle typer af byer, såvel store som små, men vi har også måttet se efter, hvor der var et til-

strækkeligt godt materiale om foreningslivet. Ikke mindst af denne grund hører Ringe til blandt de byer, vi undersøger nærmere. På Ringe Lokalhitoriske Arkiv findes der et usædvanlig fyldigt materiale til at belyse det rige foreningsliv, der har været i byen. Der er en mængde materiale om såvel de politiske foreninger og erhvervsorganisationerne som ikke mindst de mange kulturelle foreninger, der har sat deres præg på byen.

Et særligt righoldigt materiale er der om Ringe Håndværker- og Industriforening. I heldigste fald er det som regel alene foreningens forhandlings-, regnskabs- og medlemsprotokoller, der er bevaret, men i det store og velbevarede arkiv for Håndværker- og Industriforeningen kan man også finde en mængde korrespondance, regnskabsbilag, kataloger over diverse udstillinger, bidragslister til Teknisk Skole, til gadebelysningen og anlægget, ja man finder endog tegningslister til den traditionsrige årlige fugleskydningsfest. I det følgende skal vi se lidt nærmere på, hvad dette materiale kan sige om foreningen og den rolle, den kom til at spille i Ringe.

Fra landsbyen Ringe til stationsbyen Ringe

Ringe er ikke nogen stationsby i samme forstand som f.eks. Aarup, der voksede op helt på bar mark

omkring stationen. Tværtimod begyndte den gamle landsby Ringe allerede så småt at vokse fra 1840'erne. I disse år fik den centralt beliggende landsby både apotek og fastboende læge, og hertil kom desuden i 1869 to årlige kreaturmarkeder på markedspladsen ved Ringe Kro. Det var alt sammen med til at gøre Ringe til centrum for det store købstadsløse opland. Med åbningen af Odense-Svendborg banen i 1876 voksede Ringes betydning som oplandsby yderligere. Nu behøvede omegnens bønder ikke længere at køre den lange vej til købstæderne for at få afsat deres korn og andre produkter, og handelsfolk og håndværkere var ikke sene til at se de muligheder, der lå for at nedsætte sig i den nye, fremvoksende by. Men det var dog først fra 1880'erne Ringe for alvor fik vokseværk. I løbet af kun tyve år mere end fordobledes byens indbyggertal: i 1885 talte byen 519 indbyggere, i 1901 var tallet oppe på 1041, og væksten fortsatte i de følgende år. I 1911 havde byen 1287 indbyggere, i 1921 1680 og i 1930 ialt 1863. Fra at være en lille landsby voksede Ringe op til at blive en nærmest købstadslignende stationsby allerede inden 1. verdenskrigs udbrud.

By og land

Byens voldsomme vækst i årene ef-

ter 1880 skabte imidlertid også mange problemer. Rammerne for det gamle landsbysamfund blev hurtigt sprængt, og byens mange nytillflyttede borgere kom til at stå overfor nødvendigheden af at organisere et helt nyt bysamfund og at skabe sig en egen identitet og tradition i forhold til det omgivende landsogn.

Efterhånden som byen voksede i omfang og indbyggertal, begyndte en lang række praktiske problemer at presse sig på. Det var problemer som byens forsyning med frisk drikkevand, ordningen af kloakforholdene, gadebelysningen, skoleforholdene, anlæg af veje og fortøve m.v., alt sammen noget, som vi i dag ville betragte som kommunale

opgaver, men som sognerådet dengang som oftest overlod til byens borgere selv at klare.

Når det undertiden kunne knibe med at vinde forståelse i sognerådet for byens problemer, skyldtes det, at sognets gårdmænd her — som i mange andre stationsbysogne — udgjorde flertallet i sognerådet helt op til kommunalreformen i 1909 på trods af, at byen udgjorde næsten 40% af sognets samlede indbyggertal omkring århundredskiftet. Baggrunden herfor var den privilegerede valgret, der bestemte, at den femtedel af sognets indbyggere, der betalte mest i skat, skulle vælge den større halvdel af sognerådets medlemmer, medens den mindre halvdel blev valgt af sognets samlede skatte-

ydere. Da skatten indtil 1903 for størstedelen hvilede på hartkornet, fik de største jordejere, altså gårdmændene, automatisk en fortrinsstilling ved sognerådsvalgene, og de så ikke altid med lige stor velvilje på de fremvoksende stationsbyer. De frygtede først og fremmest de udgifter, byerne ville føre med sig. Jordløse huse til overmål var fra gammel tid ikke velsete på landet. Bønderne havde en indgroet skræk for, at beboerne i sådanne huse ville ende med at falde sognet til byrde. Som det gamle ord siger: »Bønderne lever af Guds nåde, alle andre af bønderne«.

Overfor en sådan holdning var der kun én vej frem for stationsbyens borgere: de måtte stå sammen og søge at løse byens problemer i fællesskab. De måtte med andre ord organisere sig, og en af de første større foreningsdannelser, vi ser i mange stationsbyer, er derfor en eller anden form for borgerforening, der kunne varetage byen og dens borgeres interesser. Det var også tilfældet i Ringe.

Oprettelsen af Ringe Håndværker- og Industriforening

Den 22. januar 1886 stiftedes »Ringe Byes Forening for Næringsdrivende« ved et møde på Ringe Kro, senere i 1895 ændrede foreningen sit navn til »Ringe Håndværker- og

Industriforening«, da den indmeldte sig i Fællesrepræsentationen for dansk Håndværk og Industri. På trods af navnet blev foreningen dog på intet tidspunkt nogen ren erhvervsorganisation og langt mindre nogen ren håndværkerforening. Det fremgår tydeligt, når man ser nærmere på foreningens vedtægter, på den virksomhed, den udfoldede i de følgende år og på den kreds af medlemmer, der efterhånden sluttede op omkring foreningen.

Foreningens formål

Bag foreningens oprettelse i 1886 stod nogle af byens større håndværksmestre og handlende, og deres hensigt med foreningen fremgår klart af de første vedtægter. Foreningen skulle bestå af håndværkere og handlende i Ringe, og dens formål skulle være:

»at fremme byens tarv, og samtlige næringsdrivendes vel og interesser samt virke hen til en alderdomsunderstøttelse, og at søge at knytte foreningsmedlemmerne nøjere til hinanden, for ved selvhjælp og samarbejde samtidig at støtte hinanden til at modstå den fremmede konkurrence«.

Udadtil skulle foreningen således varetage erhvervslivets interesser og i bredere forstand virke til gavn for byen, indadtil skulle den søge at styrke samarbejdet og fællesskabet medlemmerne imellem, ligesom den skulle arbejde for at sikre dem socialt i en tid, hvor den offentlige soci-

ale omsorg mildt sagt var begrænset. Det sidste aspekt, alderdomsunderstøttelsen, gled dog hurtigt i baggrunden, da loven om offentlig alderdomsunderstøttelse blev gennemført i 1891, men foreningen vedblev dog i de følgende år at udbetale mindre beløb til syge eller svagelige medlemmer. Det blev de øvrige tre opgaver: at varetage erhvervslivets og byens interesser og at opbygge et internt fællesskab, der blev det centrale i foreningens virksomhed.

Sandsynligvis som en følge af indmeldelsen i Fællesrepræsentationen for dansk Håndværk og Industri fik foreningen nye love i 1899, og her blev der i alt fald i formålsparagraffen lagt større vægt på håndværket. Foreningens formål skulle nu være: »stedse at virke for oplysning, dygtiggørelse, fremskridt og samarbejde blandt håndværkere og industridrivende i Ringe«, men også fortsat »i enhver henseende at fremme byens interesser«. Det betød dog ikke, at handelen dermed var trængt ud af foreningen. Som aktive medlemmer kunne nemlig ikke blot optages selvstændige håndværkere, men også alle øvrige selvstændige næringsdrivende i byen, og hermed altså også de handlende. Desuden kunne nu også enhver selvstændig mand og kvinde blive optaget som

passivt medlem. De passive medlemmer havde ganske vist ingen stemmeret, men til gengæld havde de adgang til de sammenkomster og fester, foreningen arrangerede for at styrke samhørighedsfølelsen og fællesskabet mellem medlemmerne. Senere i 1905 udvidedes medlemskredsen yderligere, idet unge mennesker, svende og medhjælpere over 18 år nu også kunne optages som passive medlemmer.

Efter 1. verdenskrig gled den rent erhvervsfaglige side af foreningens arbejde stadig mere i baggrunden, og det resulterede i 1919 i endnu en omformulering af foreningens formålsparagraf. Foreningens navn vedblev at være Ringe Håndværker- og Industriforening, men dens formål var nu simpelthen »at virke for at fremme Ringe Byes interesser«, og som almindelige medlemmer kunne nu såvel enhver næringsdrivende som enhver selvstændig mand og kvinde optages, og desuden kunne bestyrelsen efter eget skøn optage enhver anden som ekstraordinært medlem uden stemmeret.

Ser man nærmere på foreningens virksomhed i denne periode, er der ingen tvivl om, at det først og fremmest blev arbejdet for byens interesser i bred forstand, der kom til at lægge beslag på foreningens tid og kræfter.

Byens forening

På en lang række områder blev det i de følgende år Håndværker- og Industriforeningen, der kom til at repræsentere og varetage byens interesser udadtil overfor både kommunen, amtet og staten. Foreningen kom næsten til at fungere som et slags sogneråd for stationsbyen.

Allerede det første år tog foreningen initiativet til at få ordnet byens kloakforhold, ligesom den ved hjælp af frivillige bidrag fik opstillet gadelygter i byen. Også vandforsyningen tog foreningen sig af. Efterhånden som byen voksede, blev mangelen på frisk drikkevand et stadigt stigende problem. Bybrønden kunne tilsidst ikke alene dække behovet, og som vandmangelen steg, begyndte naboerne ligefrem at stjæle vand fra de enkelte private brønde, der fandtes i byen, så ejerne måtte sætte lås på brøndene, hvis de ikke selv skulle komme til at mangle vand. Håndværker- og Industriforeningen tog sagen op og fik i 1893 oprettet et vandværk i byen.

Senere tog foreningen sig også af byens oplysning gennem arbejdet for oprettelsen i 1902 af Ringe Luftgas Kompagni, der nogle år senere afløstes af et almindeligt gasværk. I flere år var det også foreningen, der stod for byens dag- og natrenovation, i 1894 købte foreningen endog

en sneplov for at kunne holde byens gader ryddet om vinteren. Senere blev det den i 1908 oprettede Grundejerforening, der overtog disse funktioner. Det var også Håndværker- og Industriforeningen, der efter flere års stadige ansøgninger omsider fik skaffet byen en politibetjent, så de enlige damer igen kunne færdes trygt på gaden om aftenen.

Foreningens virksomhed begrænsede sig dog ikke kun til disse senere kommunale opgaver. Af andre arbejdsopgaver, foreningen tog op, kan nævnes markedspladsens forbedring og et stædigt arbejde for at få tilladelse til at afholde flere markeder i byen. Der blev også gjort et forsøg på at gøre Ringe til et valgsted. Desuden arbejdede foreningen til stadighed overfor statsbanerne og post- og telegrafvæsenet for at få bedre togforbindelser, hyppigere postudbringninger og bedre telefon- og telegraforhold i byen. Efter grundejerforeningens oprettelse arbejdede de to foreninger nært sammen om sådanne opgaver som anlæggelse af fortove, brolægning af gaderne og opsætningen af gadenavne og husnumre.

Byens skoleforhold havde også i høj grad foreningens interesse. I 1899 var der i foreningen planer fremme om at oprette en upolitisk højskole i byen, det blev dog ikke til

noget. Til gengæld var det kræfter indenfor foreningen, der i 1907 medvirkede ved oprettelsen og starten af Mellem- og Realskolen, ligesom det var gennem Håndværker- og Industriforeningen, der i 1900 blev fremsat ønsker om at få gennemført hverdagsundervisning i byens to børneskoler. I vinteren 1922-23 medvirkede foreningen desuden ved oprettelsen af Ringe Museum, ligesom den i 1925-26 deltog i arbejdet for at få oprettet en læsestue under Ringe Folkebogsamling.

Der var specielt i årene op til 1. verdenskrig næsten ikke den ting, foreningen ikke tog op. I 1894 forsøgte man endog at blande sig i besættelsen af det ledigblevne præsteembede, idet man opfordrede nabo-præsten til at søge. Hvorvidt han fulgte opfordringen vides ikke, men det blev ihvert tilfælde ikke ham, der fik embedet, men derimod den missionske pastor Bang.

Foreningen gjorde sig også gældende i lokalpolitikken. I et forsøg på at få byens interesser repræsenteret i sognerådet opstillede foreningen allerede i 1888 sin egen kandidat til sognerådsvalget. Han opnåede dog ikke valg. Bedre gik det heller ikke ved valget i 1894, da man opstillede en byliste sammen med Arbejderforeningen. Først i 1900 lykkedes det at få en af foreningens kandidater valgt, og fra 1903 fik by-

en en stærk repræsentant i sognerådet, da det dette år lykkedes foreningen at få gennemført sagfører Koldborgs valg. Han blev samme år valgt til formand for sognerådet, en post han bestred indtil sin død i 1915. I mellemkrigsårene gled byland modsætningen i nogen grad i baggrunden i den lokale kommunalpolitik, og sognerådsvalgene blev atter præget af partilisterne.

Håndværkets forening

Hvor foreningen straks tog fat på at løse en række af de problemer, der var af interesse for byen som helhed, kneb det i de første år med at få gang i det erhvervsfaglige arbejde. Foreningen havde i starten vanskeligt ved at vinde fodfæste i byen. Opbakningen blandt byens næringsdrivende var ikke overvældende. I de fire første år havde foreningen kun mellem 25-30 medlemmer, og blandt disse var der en betydelig udskiftning. Man havde vanskeligt ved at blive enige om de initiativer, foreningen skulle tage, og det kneb i det hele taget med medlemmernes interesse for foreningens virksomhed.

Foreningens begyndervanskeligheder skyldtes formentlig, at den blev startet op i de år, hvor byens vækst var på sit højeste. Tilflyttere af enhver art strømmede til, og mange blev kun en kort tid for så at

rejse videre. Under sådanne forhold var det svært at samle og organisere en håndværker- og handelsstand, der til stadighed var i bevægelse. Foreningens første formand, bager P. Nielsen, giver klart udtryk for disse vanskeligheder i forhandlingsprotokollen, hvor han ved udgangen af 1888 gør status over foreningens udvikling i det forløbne år. Medlemstallet var i årets løb gået tilbage fra 31 til 25, og han skriver videre:

»En tilbagegang, der ikke ser lovende ud, men når vi betragter de afgåede, så er der ikke så stort at sørge over. De var af den slags, som i en by som vor, hvor der kommer så mange og vil forsøge deres lykke, da de tror, at der er guld og grønne skove at hente her i Ringe, altid vil skifte; nogen rejser og nogen kommer; når vi så blot må beholde den gode, solide stab, som vi nu har, jeg mener dem, som nu har arbejdet sig fast her i Ringe, som nu har sat deres fremtids mål her og af al deres magt vil søge at bibeholde den plads, de engang har vundet. Når vi blot vil holde sammen og lade vores personlige interesser lidt fare for de fælles, så tror jeg nok, at vi vinder frem engang, om det end vil tage tid«.

Det kom nu ikke til at tage så lang tid, som bager Nielsen frygtede i 1888. Allerede fra 1890 begyndte

foreningens medlemstal at stige støt og roligt. »Den gode, solide stab« blev stadig større, og interessen for en aktiv erhvervsorganisation steg. Allerede i 1888 havde foreningen forsøgt at igangsætte aftenskoleundervisning for byens håndværkerlærlinge, men interessen var for ringe. Efterhånden som stadig flere håndværkere fik sig fast etableret i Ringe, blev undervisningen af de mange unge håndværkerlærlinge dog et stadig større problem. Skulle lærlingene undervises, måtte de rejse til købstæderne, og det var både dyrt og utilfredsstillende for såvel mester som lærling. I 1893 kunne Håndværker- og Industriforeningen derfor starte en teknisk aftenskoleundervisning med ikke mindre end 24 lærlinge. Den tekniske skole fik til huse i friskolen, men det varede ikke længe, inden pladsen her blev for trang. Der måtte egne lokaler til, og i 1906 kunne foreningen holde indvielsesfest for den nye tekniske skolebygning.

Foreningen tog sig imidlertid ikke kun af lærlingenes uddannelse. Lige fra foreningens start blev der med mellemrum arrangeret faglige foredrag for medlemmerne, og efter indmeldelsen i Fællesrepræsentationen for dansk Håndværk og Industri kunne foreningen trække på denne organisations foredragsholdere. Da der i 1911 var planer frem-

me om indførelse af bogføringspligt for håndværksmestre, lod foreningen også straks afholde bogholderikursus for foreningens medlemmer.

Også på anden vis søgte foreningen at dygtiggøre og oplyse sine medlemmer. Der blev bl.a. arrangeret udflugter til håndværksudstillinger ikke blot på Fyn, men også i København. I 1888 deltog således 30 medlemmer i en fælles udflugt til den nordiske udstilling i København.

Men foreningen lod sig ikke nøje hermed. For at reklamere for byens eget erhvervsliv lod foreningen også arrangere udstillinger i Ringe selv. Starten var måske nok beskeden. Den første udstilling blev afholdt i 1895 i gartner Eltzholtz's magasinbygning, og gav det beskeden overskud af ialt kr. 65. Anderledes stortilet, og et foreløbigt højdepunkt for foreningen, var den udstilling, der i 1911 blev arrangeret i anledning af foreningens 25 års jubilæum. Det var en udstilling, der vakte opmærksomhed, og som var med til at gøre byen og dens erhvervsliv kendt i vide kredse.

Håndværker- og Industriforeningen vedblev at varetage den tekniske skoleundervisning, ligesom der fortsat blev afholdt enkelte faglige foredrag i foreningen og arrangeret enkelte udstillinger, men efter 1. verdenskrig gled det håndværksfag-

lige stadig mere i baggrunden i foreningens virksomhed. Den blev i stadig stigende grad en egentlig borgerforening, hvilket måske hænger sammen med, at byens håndværksmestre og industridrivende efterhånden blev organiseret under Arbejdsgiverforeningen, og Håndværker- og Industriforeningen hermed mistede noget af sin betydning som faglig organisation.

Fællesskab og samvær

Et andet vigtigt område af foreningens virksomhed var den selskabelige og sociale side af foreningslivet. Det er et aspekt af foreningslivet, som ofte bliver overset, når de forskellige foreningers jubilæumsskrifter skal skrives, men det er en side af foreningslivet, som på sin vis er lige så vigtigt som foreningernes øvrige udadrettede virksomhed. Det er ikke mindst gennem medlemsmøderne, foreningsballerne og sommerudflugterne, det sammenhold og fællesskab skabes, som er en forudsætning for, at foreningen kan fungere også udadtil.

Netop i stationsbyerne fik denne del af foreningslivet en særlig betydning. Livet i de hastigt fremvoksende byer med en stadig strøm af tilflyttere fra nær og fjern blev i de første mange årtier i høj grad præget af uro, traditionsløshed og rodløshed. Folk kom og forsvandt,

Bestyrelsen ved jubilæumsudstillingen 1936

mange boede som nævnt kun en kort periode i byen og flyttede så videre, og byen og dens mennesker skulle først til at skabe sig en egen identitet og tradition. Der opstod derfor et stort behov for at skabe nye samværs- og fællesskabsformer, for at komme sammen og lære hinanden at kende. For den enkelte tilflytter var medlemsskabet af en forening som Ringe Håndværker- og Industriforening en måde at komme i kontakt med andre på, det var et middel til at blive kendt og anerkendt som stationsbyborger.

Håndværker- og Industriforeningen lagde fra starten stor vægt på denne side af foreningslivet. I følge

foreningens første vedtægter var et af dens formål som nævnt »At knytte foreningsmedlemmerne nøjere til hinanden«, og det søgte man bl.a. at opnå gennem afholdelsen af jævnlige medlemsmøder, hvor man drøftede foreningens anliggender, og hvor man også kunne samles mere uformelt over et glas punch, en god cigar og et slag kort.

Ganske efter samme mønster som de store gamle håndværkerforeninger i købstæderne arbejdede foreningen i mange år for at få egne klublokaler, hvor foreningens medlemmer til enhver tid kunne komme og blive beværtet, spille kort eller i ro og fred læse dagens aviser. Det

kneb dog med at få egnede lokaler, og i mange år førte foreningen en noget omflakkende tilværelse. I begyndelsen blev foreningens møder holdt på Ringe Kro. Man søgte om at få faste lokaler i Øvelseshuset, og det blev da også bevilget i 1888, men da der ikke var opsat nogen kakkellovn i lokalet, var tilladelsen, som det står i forhandlingsprotokollen »temmelig illusorisk«. I 1891 lejede foreningen i stedet lokaler hos ladeforpagter C. Larsen, men foreningens initiativrige formand, bager P. Nielsen, havde større planer. I 1895 fremsatte han forslag om, at foreningen i lighed med håndværkerforeningen i Aarup skulle bygge sin egen forsamlingsbygning. Det turde medlemmerne dog ikke binde an med af økonomiske grunde. Da gæstgiver Madsen det følgende år tilbød foreningen gratis lokaler i Gæstgivergården, flyttede man hertil. Det varede dog kun kort, i 1899 lejede foreningen igen egne lokaler hos murer Nielsen-Aasøe, men tre år efter i 1902 vendte man atter tilbage til Gæstgivergården. Her holdt foreningen til i de næste 15 år, indtil man i 1917 fik faste lokaler på Højskolehjemmet.

Udover klubben og de jævnlige medlemsmøder begyndte foreningen også hurtigt at arrangere egentlige selskabelige sammenkomster. I de første år var der alene tale om

sluttede medlemsballer, men siden blev der også arrangeret andespil, foredrag, sommerudflugter, teateraftener og meget mere. I årene omkring århundredskiftet blev der efterhånden tradition for afholdelsen af en række større årlige fester. I mange år blev der hvert år i august måned arrangeret en større fugleskydningsfest med både fugleskydning, keglespil, koncert og dans. Der blev også tradition for at fejre foreningens stiftelse i januar med en større fest med fællesspisning og en eller anden form for underholdning. Andespil i november blev også hurtigt et fast programpunkt, det var særdeles populært blandt medlemmerne og gav som oftest en god skilling i foreningskassen. I vinterens løb blev der også gerne afholdt 2-3 underholdende foredrag, oftest var der tale om de dengang uhyre populære foredrag om rejser i eksotiske lande, der blev fulgt af lysbillede. Et andet fast punkt på vinterens program var en aftenunderholdning enten i form af oplæsning af en kendt forfatter eller en rigtig teateraften, hvor foreningen engagerede en af de omrejsende teaterforeninger, og endelig var der i flere år også tradition for, at der blev afholdt et torskcgilde, som var forbeholdt foreningens mandlige medlemmer.

Det er endnu engang bager P.

Nielsen, der i forhandlingsprotokollen klart giver udtryk for den betydning disse selskabelige sammenkomster havde. Efter et vellykket bal i 1889 skriver han således:

»Der var en hjertelig og gemytlig stemning, så det har vist sin betydning, at vi sådan samles en gang hvert år til en sammenkomst. Det styrker og vedligeholder den fællesenhed, der bør være imellem os, som skjønt, vi er kommen fra alle landets hjørner og kanter, dog ere blevne samlede her på denne plads, hver især for at erhverve en nogenlunde betryggende økonomisk stilling«.

Der er næppe heller tvivl om, at foreningens selskabelige virksomhed var med til at trække medlemmer til foreningen. I de første år bestod foreningens medlemskreds udelukkende af håndværkere og andre selvstændige erhvervsdrivende, men da der i 1899 blev åbnet mulighed for at optage andre selvstændige som passive medlemmer, fik foreningen også tilslutning fra byens embedsmænd og folk i liberale

erhverv. Hertil kom efter 1905 desuden en række yngre funktionærer og medhjælpere. Fra år til år steg medlemstallet. Hvor foreningen i 1890 kun havde 27 medlemmer, var tallet i 1900 steget til 74, i 1919 var det 121, og det kulminerede i 1925-26 med 152.

Men når det er sagt, skal det også understreges, at foreningen aldrig blev en forening for hele byen. Den var og blev i disse år en forening for Ringe bys borgerskab, og foreningens socialt set relativt eksklusive karakter blev understreget af, at det i mange år var sådan, at man ikke umiddelbart kunne indmelde sig i foreningen, men først skulle foreslås af et ældre medlem, hvorefter der blev foretaget en afstemning blandt medlemmerne om optagelsen.

Men var foreningens sociale grundlag end begrænset, så fik foreningens virksomhed betydning for hele byen, og Ringe Håndværker- og Industriforening var i disse år en af de foreninger, der fik størst betydning for byen og dens udvikling.